

CARME MONTORIOL, «Enric Ibsen»,¹ publicat dins el Teatre reunit de Carme Montoriol. Arola Editors / TNC, 2020.

Ibsen nasqué a Skien (Noruega), el 20 de març de 1828. Als quinze anys anà a viure a Grimstad, petita ciutat de província, on treballà com a practicant de farmàcia. Fou a Grimstad on escriví els seus primers versos. La seva producció poètica d'aleshores tenia dos tons molt oposats: el satíric i el romàntic. El romàntic encantava les dames i donzelles de la vila, que es passaven de mà en mà les elegies del poeta i qui sap si, més d'una, no les duia prop del cor. El satíric, en canvi, escandalitzava els bons burgesos i congriava en contra l'atrevit minyó llur ira, disfressada de menyspreu.

Després d'escriure el drama *Catilina*, que reflectia la inquietud de l'època i l'entusiasme juvenil del poeta (drama que li fou refusat pel teatre de Christiania), Ibsen deixà Grimstad i anà a instal·lar-se a la capital, on havia de passar dintre poc l'examen preparatori de Medicina. Però

¹ Conferència inèdita conservada manuscrita al Fons Carme Montoriol i Puig, Biblioteca Fages de Climent (Figueres).

trobà lleure enmig les seves tasques, per a escriure el drama curt *Ell lilit del gegant* i per a col·laborar regularment a la revista satiricopolítica *Manden*, que va publicar-se durant nou mesos.

En aquell temps, Noruega estava en plena efervescència de renaixement nacional. Els escriptors noruecs, per retrobar-se i retrobar l'esperit de la terra, es capbussaven al folklore: ressuscitaven les velles llegendes dels «víkings» (guerrers nacionals amb categoria d'herois) i estudiaven i treballaven la llengua noruega per a donar-li categoria literària.

En efecte, fins llavors era el danès que gaudia, a Noruega, de categoria literària; i el teatre de Christiania representava en llengua danesa, i eren actors danesos els que hi actuaven oficialment. Calia un teatre nacional, una poesia nacional, una música nacional a oposar al teatre, la poesia i la música importades. Noruega s'adreçà als seus artistes joves i, davant de Christiania, quasi cosmopolita, es dreçà durant molts anys Bergen, de més caràcter nacional, de més tradició, més ben raçada. Bergen fou la veritable capital de l'espiritualitat noruega. I tot d'una, Ibsen, que ja ha cridat l'atenció dels intel·lectuals, és requerit per Ole Bull

d'anar a Bergen i encarregar-s'hi de la direcció del Teatre Nacional. Quina avinentesa per al futur gran dramaturg, la possibilitat d'una escena oberta a les seves obres i el mestratge tècnic que li proporcionaria la seva familiaritat diària amb les taules i els actors!

Sis anys romandrà Ibsen a Bergen de director, i cada any escriurà una obra per la data del 2 de gener, commemoració de la fundació del teatre. Llavors passa novament a Christiania, també de director del Teatre Nacional, guanyat ara a les lletres noruegues. Ibsen acaba brillantment el seu període romàntic amb *Els pretendents a la corona*, la primera de les seves obres mestres, on es dibuixen ja els grans problemes psicològics que anuncien l'Ibsen modern, el furgador d'ànimes. Hi ha un tipus, sobretot, en aquesta obra, pintat de mà de mestre, el del bisbe Nicolàs, que ens fa estremir d'horror davant la força tràgica del mal.

I, tot de cop, el poeta llança aquella brillant *Comèdia de l'amor*, obra moderna d'una finesa d'esperit incomparable i d'una gran ironia. Comèdia escrita en versos perfectes (oh, la pèrdua terrible que representa la traducció per a una obra en vers!), rica en sortides i en idees, i que tingué la

virtut de desencadenar una veritable tempesta d'indignació.

Vegeu el que Ibsen posa en boca de Guldstad en *La comèdia de l'amor*:

No hi ha ningú capaç de dir-nos què és l'amor ni explicar en què consisteix la fe deliciosa que un ésser ha estat creat per a la felicitat d'un altre. Però el matrimoni és una cosa pràctica i, llavors, cal veure pràcticament, també, si aquells dos éssers han estat creats l'un per a l'altre. Mentre que el principi de l'amor és cec. L'amor no elegeix esposa, sinó dona, i si aquesta dona no ha estat creada per a esposa... i bé, tot s'haurà perdut!

Aquest estiu llegírem un llibre de Léon Blum, *Du mariage*, que, amb nombre i nombre d'exemples vol demostrar-nos que amor i matrimonis són dos conceptes diferents i el que convé a l'un sol no convenir a l'altre. Resultant moral? Puix que els dos béns semblen excloure's, gaudir per torn i al seu temps de cada un d'ells.

La mateixa teoria i la mateixa conclusió de *La comèdia de l'amor*. Afigureu-vos l'efecte de bomba que havia de produir enmig d'aquella societat puritana nòrdica el llançament

d'una tal idea!

Ibsen, decebut d'una banda per la incomprensió del públic, de l'altra pel buit que li fan els seus conciutadans, amargat encara pel fracàs de les seves idees polítiques, resol d'expatriar-se. (Noruega, que havia desvetllat en el cor dels seus fills un sentiment de forta solidaritat escandinava, arribat el moment d'obrar es fa enrere i es desentén del conflicte prussianodanès.) Ibsen es considera, des d'aquell moment, un home sense pàtria. S'instal·la a Roma, que en aquella època (acaba de fer-se la unitat del regne) és fogar d'idees noves i generoses, asil de llibertats. A Roma, però, Ibsen treballa en els seus dos drames més profundament racials: *Brand* i *Peer Gynt*.

Escolteu el que diu Sigurd Höst, biògraf d'Ibsen, sobre aquestes dues obres:

Per a comprendre Ibsen cal començar per l'estudi dels dos grans poemes dramàtics, columnes gegants que emmarquen l'entrada al temple: *Brand* i *Peer Gynt*. Mig drames, mig poemes, s'assemblen per la forma, però al fons són d'idees diametralment oposades: el pol positiu i negatiu de l'obra del poeta.

Brand és la glorificació de la voluntat mascla i de les aspiracions ideals. *Peer Gynt*, la sàtira de l'home sense caràcter. *Brand* és la tragèdia de l'idealista, la lluita desesperada i vana de l'home que no pacta. *Peer Gynt*, mig comèdia, mig revista, ens presenta el gandul espiritual que no sap d'esforç continu ni de conviccions fermes, que vol fruir-ho tot, provar-ho tot, sense arriscar res. El protagonista de *Brand*, el pastor, exigeix «tot o res», predica el poder sobrehumà de la voluntat. Hi ha en l'obra com un alè del Vell Testament; sembla sentir-s'hi el tro de Jehovà.

Creació sens igual en la literatura moderna, tot el Nord fou somogut pel sermó de *Brand*, i un any després, en 1867, la gent reia fins a plorar llegint *Peer Gynt*, on Ibsen caricaturitzava persones i coses del seu país i de l'època. Que lluny del Vell Testament! Res com aquests dos poemes no ens dona la mesura del geni ric i variat d'Ibsen.

Davant la crítica sincera que un danès feu de *Peer Gynt*, Ibsen té aquestes paraules plenes d'orgull: «El meu llibre és poesia, i si no ho és ho serà, perquè la poesia

s'adaptarà a la meva obra».

I, encara, quin corrent subterrani de poesia, en aquest deliciós *Peer Gynt*, perdut per a nosaltres, homes meridionals! Perquè cap dels personatges que intervenen en l'acció: el Vell de Dovre, la Dona verda, els Gnoms, la Gran Corba, encarnada per una Veu que surt de les tenebres, el Fonedor; cap d'aquests personatges no són creacions arbitràries del poeta, sinó evocacions, manlleus fets al folklore patri. La fantàstica cavalcada pels cingles, a cavall del boc, del començament de l'obra; l'anada al castell de Sòria-Mòria, durant l'agonia de la mare de Peer; han estat cançons i rondalles que la mainada noruega ha escoltat vora la llar, en la infantesa... Amb quina força han de batre, doncs, els cors noruecs, a la representació de *Peer Gynt*! I no faltava sinó la música de Grieg, de caràcter tan fonament racial, per fer d'aquesta obra una mena de fita del nacionalisme noruec! *Peer Gynt* va estrenar-se el 24 de febrer del 1876, al Teatre Nacional de Christiania, amb les il·lustracions musicals que hi havia escrit Grieg.

Després de la publicació de *Brand* i de *Peer Gynt*, la vida d'Ibsen canvia. Havia estat tingut pels seus compatriotes

com un fracassat o un mal subjecte i, de cop, triomfa en tots els països escandinaus.

Ibsen ha escrit aquestes obres a Roma, on, després d'haver-se tancat uns anys en l'estudi de l'antiguitat i haver-se lliurat a grans somnis sobre la natura i l'esdevenir de l'home, ens sorprèn, en baixar d'aquelles altituds per estudiar els tipus de la societat moderna. Ens dona: *Els pilons de la societat*, que retrata la hipocresia i la mentida de la societat noruega. Aquesta obra li guanya l'admiració de tot Alemanya i hi és representada pertot, ciutats i villetes, per bé que sigui a penes digna del mestre. *La casa de nines*, que feu tant de soroll i provocà tantes discussions, potser tampoc no serà cap dels drames que sobreviuran per llur valor literari, malgrat que hagués tingut, al temps de la seva aparició, una influència veritablement enorme sobre les opinions i els costums dels països del Nord i de tot Europa.

És clar que és un mèrit de saber ben calcular els efectes teatrals, però com més ens allunyarem de l'època on el realisme era un títol, més s'apreciaran diferentment els drames ibsenians.

Els espectres (que veureu de seguida) pertanyen a aquest grup de drames dits realistes, de tesi o de discussió, on els personatges canvien llurs opinions sobre qüestions vitals. En aquestes discussions, de vegades l'interès humà s'afebleix i els personatges esdevenen un poc convencionals, com aquests pastors d'opinions endarrerides o aquells burgesos hipòcrites i egoistes.

«Potser sigui», ens diu Sigurd Höst parlant de l'Ibsen d'aquest període, «una opinió herètica, però, per a mi, Ibsen es disminueix baixant de les seves altures per a lliurar batalla als burgesos noruecs. És clar que ell devia tenir per un seu deure baixar al combat i prendre partit en la lluita desencadenada llavors al Nord, i no podia fer-ho d'altra manera que amb els seus drames.»

Entre tots ells, però, *Els espectres* són els que tenen més envergadura. S'hi troba com un alè de la tragèdia grega, on el destí, implacable, persegueix i anorrea l'home. Ibsen ens hi mostra l'aspecte terrible de la musa tràgica. *Els espectres* foren titllats d'immorals, a la seva aparició, i la crítica noruega tractà l'obra amb molta duresa. En resultaren querelles i animositats que tingueren influència decisiva sobre Ibsen i la seva carrera literària. La indignació

i l'amarguesa del dramaturg despertaren i respongué als atacs amb *Un enemic del poble*. Aquesta obra és una batalla lliurada, una polèmica, una resposta directa a l'opinió que havia condemnat *Els espectres*. En la seva correspondència de l'època, Ibsen, treu «foc i flames», i qualsevol esperaria veure'l entreprendre una gran campanya en pro de les idees ardides llançades en *Els espectres*. Però, contràriament a tota previsió, en el drama que Ibsen publicarà dos anys després, serem molt lluny de tota lluita ni polèmica. És el dubte i el somni que tornen a guanyar. En *L'ànec salvatge*, el dubte quant a l'home i la possibilitat de regenerar-lo, s'uneix al somni de l'ànima innocent. Ibsen és novament el somniador, el furgador d'ànimes i artista més que mai. Per més que *L'ànec salvatge* tingui l'aparença d'un drama realista, la diferència amb els drames anteriors és molt gran. Té un simbolisme amagat; una poesia extremadament delicada s'hi ajunta a la pintura de la realitat trivial.

A la publicació d'aquesta obra, segueix la d'altres quatre drames que podríem anomenar psicològics, on Ibsen no ha trencat encara obertament amb el realisme, però on l'estudi de les ànimes esdevé més i més essencial. El poeta

s'endinsa més en ell mateix i reflexiona sobre els problemes que l'havien ja ocupat en la seva joventut. Analitza l'encadenament de les accions i pesa la responsabilitat enganyosa de la *tria*. El bé giravolta entorn d'aquesta pregunta que l'ha tant obsessionat: Com pot l'idealista romandre gran i pur sense actuar, sense intervenir en la vida humana? Com reeixirà l'idealista en aquest món baix de sostre, món de passions sense grandesa i de curtesa de mires? El somni i l'acció, la idea i la realitat, la poesia i la vida, l'home terrestre i l'àngel: heus ací les constants antítesis dels seus drames.

Solness, el constructor, John Gabriel Borkman, Quan ens desvetllarem d'entre els morts, tres obres que són confessions molt personals. Com Solness, Ibsen tem de pujar al cim de les pròpies construccions; com Solness, Ibsen té una consciència malalta, massa sensible, que li reprotxa el que no ha fet i que hauria pogut fer, puix que ho desitjà.

John Gabriel Borkman és la tragèdia de l'home que es retira del combat de la vida per alimentar-se de somnis. En l'epíleg, Ibsen condemna més que mai l'artista que sacrifica la vida a l'art, que mata la felicitat humana per a produir una

obra d'art. Una immensa tristesa es desprèn d'aquest epíleg, on Ibsen al·ludeix a les seves obres tan mal compreses pels homes i a tot el que ha sacrificat per viure la vida de l'artista.

No es podria resumir l'obra d'Ibsen millor del que ho feu ell mateix en quatre versos que, en noruec, diuen semblar tallats a cops de destrat:

Viure, és lluita sense treva
contra els defalliments de l'ànima.
Fer obra de poeta, és fer-se
el jutge implacable de si mateix.

Ibsen visqué alternativament a Munic i a Roma fins l'any 1892, que tornà a Christiania. Hi fou rebut en triomfador i, en 1899, assistí a la inauguració de la pròpia estàtua, erigida davant del Teatre Nacional.

Sobre Ibsen i la seva obra continua a planar-hi, encara avui, una mena de boira. El públic sap que el seu nom ha d'ésser saludat amb tot respecte, però va perdut quant a allò més d'admirar en la seva obra. Qui ha llegit *L'ànec salvatge*, on hi ha coses poc clares; qui *La casa de nines* o *Un enemic del poble*, sense, però, haver-ne copsat el caire

essencial, propi d'Ibsen. Se l'ha titllat de revoltat; se li ha dit naturalista, místic, autor a tesi... D'altres l'han qualificat de pensador profund. Però sol estar-se desorientat quant a la seva vàlua real.

Ibsen és d'esperit essencialment clar. Són els subjectes que tracta que solen ésser difícils o tenebrosos. La seva imaginació es desempallega de boires; el seu pensament és ardit i penetrant. Llegint la seva obra completa és quan ens adonem que tot s'aguanta i s'encadena; que hi ha, en la seva obra, una gran evolució, amb canvis de forma molt bruscos, però amb les mateixes idees fonamentals. La font de la seva obra és la seva pròpia ànima. Més que canviar-hi res, ha treballat a aprofundir-hi. I quan haurem viscut i vibrat amb ell, ens adonarem que més que un profeta, pensador, filòsof i moralista, Ibsen ha estat *poeta* i *artista*.